

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI

Eshmurodova Dilobar Nizom qizi

GulDu Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası stajyor- o'qituvchisi

Anontatsiya: mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning muhimligi va zamonaviy ta'lim sharoitida uning ahamiyati tahlil qilinadi. O'qish ko'nikmalarini shakllantirish, adabiyotga bo'lgan qiziqishni oshirish va mustaqil o'qish madaniyatini tarbiyalashning samarali usullari ko'rib chiqiladi. Maqolada shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning muhimligi va zamonaviy ta'lim sharoitida uning ahamiyati tahlil qilinadi. O'qish ko'nikmalarini shakllantirish, adabiyotga bo'lgan qiziqishni oshirish va mustaqil o'qish madaniyatini tarbiyalashning samarali usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kitob, kitobxonlik, boshlang'ich sinf, yondashuv, zaruriyat, o'quvchi, o'qituvchi, ta'lim, dars, kutubxona, strategiya.

Аннотация: в данной статье анализируется важность развития культуры чтения у учащихся начальных классов и ее значение в современных условиях образования. Рассмотрены эффективные методы формирования навыков чтения, повышения интереса к литературе, воспитания культуры самостоятельного чтения. Также в статье анализируется важность развития культуры чтения у младших школьников и ее значение в современных образовательных условиях. Рассмотрены эффективные методы формирования навыков чтения, повышения интереса к литературе, воспитания культуры самостоятельного чтения.

Ключевые слова: книга, чтение, начальный класс, подход, необходимость, ученик, учитель, образование, урок, библиотека, стратегия.

Annotation: this article analyzes the importance of developing reading culture in primary school students and its importance in modern education conditions. Effective methods of forming reading skills, increasing interest in literature, and cultivating a culture of independent reading are considered. The article also analyzes the importance of developing reading culture in primary school students and its importance in modern educational conditions. Effective methods of forming reading skills, increasing interest in literature, and cultivating a culture of independent reading are considered.

Key words: book, reading, primary class, approach, necessity, student, teacher, education, lesson, library, strategy.

Bugungi kunda jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo'lgan. Har bir davrning o'z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan. Binobarin, har qanday davlatning kuch-qudrati o'z fuqarolarining ongliligi bilan belgilanar ekan, bunda albatta kitobxonlik masalasiga alohida e'tibor berilgan. Bugungi kunda "Mutolaa madaniyati", "Kitobxonlik madaniyati", "O'qish madaniyati" kabi atamalar bilan qo'llanilib kelayotgan ijtimoiy hodisalar axborot olish madaniyatining tarkibiy qismlaridir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish zaruriyati haqida xorij va MDH olimlarining fikrlari va yondashuvlari bor.

Kitobxonlik savodxonligi (literacy) muhim kompetensiya: Xorij olimlari, ayniqsa, G'arb mamlakatlaridagi tadqiqotchilar, kitobxonlik savodxonligini nafaqat o'qish va yozishni o'rganish, balki tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va baholash, mustaqil o'rganish kabi ko'nikmalarni ham o'z ichiga olgan murakkab kompetensiya sifatida ko'rishadi. Ularning fikricha, bu kompetensiya zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun zarurdir. (Misol uchun, PISA tadqiqotlari natijalari shu fikrni tasdiqlaydi). Ko'pgina xorijlik olimlar o'qishga bo'lgan qiziqishni erta yoshdan boshlab rivojlantirishning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Buning uchun qiziqarli kitoblarni tanlash, o'qishni o'yin shaklida tashkil etish, o'qish muhitini yaratish va o'quvchilarni rag'batlantirish muhimdir. (Misol uchun, Jim Trelease, "Read-Aloud Handbook" kitobida ushbu fikrni keng yoritadi).

Xorijlik olimlar kitobxonlik madaniyatini shakllantirishni hayot bo'yi davom etadigan jarayon deb hisoblaydilar va bu jarayonda oilaning, maktabning va jamiyatning roli muhimligini ta'kidlaydilar. Zamonaviy sharoitda o'qituvchilar va kutubxonalar elektron resurslar, audiokitoblar va boshqa texnologiyalar yordamida o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish usullarini qo'llashlari kerak, degan fikr mavjud.

MDH olimlari ko'pincha ona tili va adabiyotining o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishdagi muhim rolini ta'kidlaydilar. Ular milliy adabiyotning boy merosidan foydalanib, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish zarurligini qayd etadilar. MDH olimlari o'qituvchining o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularga o'qishni o'rgatish va kitoblar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi hal qiluvchi rolini ta'kidlaydilar. MDH olimlari maktab kutubxonalarining o'quvchilar uchun qulay va jozibador muhit yaratish, ularga turli xil adabiyotlarni taklif qilish va o'qishni rag'batlantirishdagi rolini ta'kidlaydilar. Oilada o'qishga bo'lgan muhabbatni uyg'otish va bolalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Safo Matchon: «Kitobxonlik – o'qilgan kitoblar soni bilan belgilanmaydi, balki u tushunib o'qish, ya'ni maqsadli o'qishdir. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, kitobxonning yozuvchi aytmoqchi bo'lgan fikrini nechog'li uqishini, ya'ni asar «tili»ga tushinishi kitobxonlik madaniyati, talanti darajasi ko'rsatadi. Shu tufayli adabiyotimiz talantli yozuvchilar bilan birga talantli kitobxonlarga ham hamisha ehtiyoj sezadi». Uning fikricha kitobxonlik talanti tug'ma emas, balki tarbiya vositasida kamol topadi. Kitobxonlik haqida gap ketganda, olmon mutafakkiri Gyotening quyidagi fikrini keltirish joizdir: «Kitobxonlikka o'rganish uchun qanchalik ko'p vaqt sarf qilinishini odamlar tasavvur qilmaydilar, buning uchun men hayotimning 80 yilini bag'ishladim, lekin hali ham o'rgandim, deb ayta olmayman». Professor V.F.Asmus o'zining «Kitobxonlik – mehnat va ijod» nomli maqolasida esa kitobxonlikka shunday ta'rif beradi: «Mutolaa vaqtida asar bir ko'zadan ikkinchi ko'zaga kuyilgan suv kabi kitobxon miyasiga quyilib qolmay, balki ijodkor kitobxon tomonidan qayta idrok etiladi». «Taraqqiy etgan xorijiy mamlakatlarda, deb yozadi H.To'xtaboyev,- kitobxonlik fan darajasiga ko'tarilgan. Kitobxonlik kitobni targ'ib qilishgina emas, balki kitob o'qishni, o'qiladigan kitobni tanlay olishni, mag'zini chaqishni, ya'ni kitob yordamida o'zini anglashni o'rgatish hamdir.

Ikkala guruh olimlarning ham umumiy fikri shuki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun zarurdir. Buning uchun o'qituvchilar, ota-onalar, kutubxonalar va jamiyatning hamkorligi, zamonaviy usullar va texnologiyalardan foydalanish muhimdir. Farqi shundaki, ba'zi bir MDH olimlari milliy adabiyot va ona tilining rolini kuchliroq ta'kidlashlari mumkin.

O'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda maktab hamda kutubxona hamkorligini ta'minlash bo'yicha alohida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish zarurligi quyidagi sabablarga ko'ra yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda: • mazkur mavzuda bugungi kunga qadar maxsus pedagogik izlanishning amalga oshirilmaganligi; • o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda maktab hamda kutubxona hamkorligining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari, metodologik asoslari etarli darajada ishlab chiqilmaganligi; • maktab kutubxonalari faoliyatini takomillashtirish, uni umumta'lim va umumtarbiyaviy faoliyatning uzviy bo'g'ini sifatida baholab yondoshish talab darajasida emasligi, mazkur ijtimoiy-pedagogik institutlar orasida hamkorlikning ta'minlanmaganligi; • maktab kutubxonalari ishini O'zbekiston maktablari oldiga qo'yilgan shu kungi talablardan kelib chiqqan holda maqsadli faollashtirish yo'llari va usullarini belgilab beruvchi me'yoriy hujjatlar va uslubiy tavsiyalarning ishlab chiqilmaganligi; • maktab kutubxonalari faoliyatini

o'quvchilar ongida milliy istiqloq g'oyasini shakllantirish talablari doirasida yoshlarni tarbiyalashning muhim markazi sifatida tizimli takomillashtirish yo'llarining nazariy asoslab berilmaganligi. Kitob insoniyat aql-zakovati yaratgan eng buyuk mo'jizalardan biridir. Kitoblar va kutubxonalar o'quvchi shaxsi kamoloti va uning taraqqiyotiga xizmat qilganligi uchun ham hamisha e'zozlanadi. Zamonaviy bolalar hamda maktab kutubxonalari oldiga quyidagi vazifalarni yechish mas'uliyati qo'yilgan: - o'quvchilarning kitob bilan o'zaro aloqasini mustahkamlash ularni kitob o'qishga qiziqtirish, ta'lim-tarbiya jarayonida kitob va boshqa axborot manbalaridan foydalanishga keng imkoniyat yaratish; - o'quvchini badiiy adabiyotga qiziqtirish, kitob o'qishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirish, uni mustaqil o'qishga o'rgatish, badiiy adabiyot orqali o'quvchilarda badiiy-estetik didni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish;

- o'quvchilarda izchil tarzda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish; - o'quvchilarning kitobni mustaqil mutolaa qilib, uni ijodiy o'zlashtirishga odatlantirish; - o'quvchilarda kitob bilan muloqotga kirishish ko'nikmalarini qaror toptirish; - o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda ilg'or axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Boshlang'ich sinfda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish zarurati bir necha muhim omillar bilan bog'liq:

1. Aqliy rivojlanish:

- Lug'at boyligi va nutq rivojlanishi: Kitoblar o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytiradi, grammatik tuzilmalarni tushunishga yordam beradi va to'g'ri va chiroyli nutqni shakllantirishga hissa qo'shadi.

- Tafakkur va mantiqiy fikrlash: Hikoyalar, she'rlar va boshqa adabiy asarlarni o'qish tafakkurni rivojlantiradi, mantiqiy fikrlash qobiliyatini oshiradi va muammolarni hal qilishga yordam beradi.

- Xotira va diqqatni jamlash: Kitoblarni o'qish xotira va diqqatni jamlashni yaxshilaydi, chunki o'quvchi matnni tushunish va eslab qolish uchun harakat qiladi.

- Tasavvur va ijodiy fikrlash: Kitoblar o'quvchilarning tasavvurini rivojlantiradi, ularga turli voqealar, qahramonlar va dunyolarni tasavvur qilish imkonini beradi. Bu esa ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi va yangi g'oyalarni tug'diradi.

2. Shaxsiy rivojlanish:

- Axloqiy tarbiya: Kitoblar axloqiy qadriyatlarni o'rgatadi, yaxshilik va yomonlik haqidagi tushunchalarni shakllantiradi va o'quvchilarni axloqiy jihatdan rivojlantirishga hissa qo'shadi.

- Empatiya va hissiy aql: Boshqa qahramonlarning his-tuyg'ularini tushunish va ular bilan hamdardlik qilish empatiyani rivojlantiradi.

- O'z-o'zini anglash: Kitoblardagi qahramonlarning tajribalari o'quvchilarga o'zlarini va dunyoni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

- Hayotga bo'lgan qiziqish: Turli mavzulardagi kitoblar o'quvchilarning hayotga bo'lgan qiziqishini oshiradi, dunyoqarashini kengaytiradi va ularni yangi bilimlarni o'rganishga undaydi.

3. Ijtimoiy rivojlanish:

- Muloqot ko'nikmalari: O'qigan kitoblari haqida muhokama qilish, sharhlar yozish va boshqalar bilan fikr almashish muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- Hamkorlik: Guruhda ishlash, kitoblarni birgalikda o'qish va muhokama qilish hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. Ta'lim muvaffaqiyati:

- O'qish ko'nikmalarini rivojlantirish: Kitobxonlik madaniyati mustahkam o'qish ko'nikmalarini rivojlanishiga zamin yaratadi, bu esa boshqa fanlarni o'zlashtirishga yordam beradi.

- Bilim olish: Kitoblar bilimlarning muhim manbai hisoblanadi va turli fanlar bo'yicha keng ko'lamli bilimlarni olish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinfda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish nafaqat o'qish ko'nikmalarini yaxshilash, balki o'quvchilarning aqliy, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga, shuningdek, ta'lim muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonni tashkil etish va qo'llab-quvvatlash o'qituvchilar, ota-onalar va butun jamiyatning muhim vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent.: O'zbekiston. 2016

2. Mavlonova R., To'rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. –T.: O'qituvchi, 2001. –300 b. 3. Mavlonova R., Arabova M., Salohitdinova G'. Pedagogik texnologiya. – T.: "Fan" nashriyoti, 2008-y.

4. Mamasoli Jumaboyev "Bolalar adabiyoti" darslik „, O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2008.

5. Turanova Iroda Egamberdi qizi. Education of Primary School Students Based on International Assessment Programs as a Social Pedagogical Problem
INTERNATIONAL JOURNAL OF FORMAL EDUCATION

<file:///C:/Users/Asd/Desktop/Ilmiy%20maqolalar/document-105-110-INTERNATIONAL%20JOURNAL%20OF%20FORMAL%20EDUCATION.pdf>

6. Turanova Iroda Egamberdi qizi. Oliy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 217–219. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5169>
7. Abduraxmonova N.N. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini metodik tayyorgarligini takomillashtirish muammosining pedagogik zaruriyati // Science and innovation international scientific journal volume 1 Issue 8 UIF-2022: 8.2\ISSN:2181-3337.2114-2121 betlar.
<http://scientists.uz/view.php?id=3348><http://scientists.uz/uploads/202208/B-432.pdf>
8. Abdurakhmanova N.N. Structural and substantive features of improving the methodological preparation of future elementary school teachers for the intellectual development of students // The field of scientific research International scientific-online conference Part 4 November 30th Collections of scientific works Warsaw 2022. / 115-121 betlar. <https://interonconf.org/index.php/pol/article/download/646/607/595>
9. Nasriddinova N. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ma'naviyatini ommaviy axborot vositalari asosida shakllantirish metodikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2024. - 205 b.
10. Y. Qayumxo'jayeva "O'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari" –T.: 2011.-B.14-15.